

Äidinkielen opetus

Yliopiston rehtori luku- ja kirjoitustaidosta

Joensuun yliopiston rehtori, kansantaloustieteen professori Kyösti Pulliainen omisti syyskuisesta lukuvuoden alkajaispuheestaan »Yliopisto työkaluna» pääosan luku- ja kirjoitustaidon merkitykselle. Virittäjä julkaisee seuraavassa puheen hiukan lyhennettynä.

Yliopisto on työpaikka ja tuotantolaitos. Avajaispuheessani kaksi vuotta sitten halusin korostaa yliopiston toiminnan erityistä laatua käyttämällä vertausta, että yliopisto tuottaa tietoa tiedon avulla niin kuin vasaroita vasaroiden avulla valmistava verstaas. Parempi olisi ollut sanoa, että yliopisto on työkalu.

Kun sanoo, että yliopisto on tuotantolaitos, huomio kiintyy ulkoiseen. Vertaus tuo mieleen käynnissä olevan prosessin: siinä on input ja output ja välissä tehdään temput. Sisään otetaan opiskelijoita. Heitä käsitellään infrastruktuurissa, joka koostuu tiloista, laitteista, ihmisistä ja instrumenteista, markoista, olemassa olevasta tiedosta. Ulos tulee valmiita maistereita ja tohtoreita ja uutta tietoa.

Tuotantolaitoksen prosessi on annettu, sitä voidaan ja tulee tehostaa, läpimenoaika minimoida, joutokäyntejä poistaa. Annetun prosessin aksioomasta alkaa ajatus resurssien ainaisesta lisätarpeesta:

ainahan lisäresursseilla saa annetut kivi-ot pyörimään paremmin, nopeammin, korkeammalle. Sama ajatusmalli siittää myös kvantitatiiviset mitat tuloksille ja tällaisen tuloksellisuuden tavoitteet.

Työkalu ei ole samalla tavalla annettu toimiva kokonaisuus kuin verstaas. Työkalan olemassaolo ei vielä määrää mitä sillä voi tehdä tai on tehtävä; työkalulla on aina vaihtoehtoisia käyttäjiä. Eikä työkalu tee mitään itsestään niin kuin voi kuvitella verstaas tai tehtaas tekevän.

Ihmisen asema suhteessa työkaluun on erilainen kuin suhteessa verstaaseen tai tehtaaseen. Tuotantolaitos on valmiiksi suunniteltu; siinä olevat ihmiset ovat omissa lokeroissaan omissa spesialistin töissään. Työkalu tarvitsee käyttäjän, ja käyttäjän täytyy tietää ja tahtoa mitä sillä tehdään.

— —

Kun puukko on terässä, sillä voi veistää. Vasta veistellessä ja hioessa oppii tietämään, onko kovuus oikea, tasapainossa käytön kanssa, niin että terä pysyy muttei lohkea.

Yliopiston näkeminen työkaluna kääntää keskustelun määrällisistä tavoitteista myös laadullisiin kysymyksiin, esimerkiksi siihen, millaisia maistereita tällä veistelään. Vai onko edes tärkeätä, että tulee mahdolloman monta maisteria mahdollisimman nopeasti? Mielestäni on tärkeämpää, että jokainen yliopistosta valmistuva maisteri osaa lukea ja kirjoittaa.

Äidinkielen opetus

50-luvulla yliopistossa vielä opeteltiin lukemaan ja kirjoittamaan. Koulusta päästyämme jo kuvittelimme osaavamme lukea ja kirjoittaa. Mutta kuvitelmat karstiutuivat.

50-luvulla siirtyminen koulusta yliopistoon oli kulttuurišokki. Yliopisto oli tyystin erilainen ja vaativa ympäristö, jossa aloitteet ja vastuu itsestä oli otettava omiin käsiin heti ensimmäisenä päivänä. Ja useimmille ensimmäisen kerran elämässä.

Nykyisin on varmistettu pehmeä lasku koulusta yliopistoon, rajaa kurssimaisen lukion ja yliopiston yleisopintojen välille on turhaa etsiäkään. Kulttuurišokki jää saamatta yliopistossa. Mikään ei siellä ravistele. Kulttuurišokki ja ravistukset tulevat vasta työelämään siirryttäessä, tai siitä, ettei työelämään olekaan niin vain siirtyminen.

Yliopistossa opiskelu on noiden aikojen jälkeen monella tavalla muuttunut. Parempaan ja huonompaan suuntaan. Minusta tuntuu, että yksi huononnus on ollut se, että opiskelu on nyt liian helppoa.

Nykyopiskelijoista senaikaisen opiskelutyylin täytyy tuntua uskomattomalta. Esimerkiksi johonkin laudaturtenttiin luettiin puolikin vuotta ja harjoitusainetta saatettiin kirjoittaa kuukausia. Approbaturtenttiin luettiin helpompiin kuukausi, vaikeampiin kaksi, mutta niihin luettiin aamusta iltaan ja yöt lisäksi. Luettiin, eikä juostu välillä luennoilla istuksimassa tai pienryhmissä seurustelemassa.

Se oli uutta ja erilaista kuin mihin koulussa totuttiin. Vaikeinta oli pistää itsensä kuriin ja istua paikallaan: ei ollut kukaan sanomassa, että nyt on huomiseksi läksynä tämä. Se oli lukemaan opettelua rannimmillaan.

Tenteillä oli tuohon aikaan aivan eri funktio kuin nykyisin. Niiden avulla punnittiin kirjoitustaito. Tentithän olivat tältä kulmalta samanlaisia kuin koulussa ainekirjoitus. Mutta ne olivat enemmän, sillä niissä punnittiin myös lukutaito: oliko

onnistunut ymmärtämään laajasta luettavasta aineistosta keskeisen ja olennaisen ja pystyikö sen puristamaan lyhyessä ajassa mielekkääksi tenttivastaukseksi. Kirjoitustaidon merkitys tuli opittua matkan varrella: hyvin kirjoitettua vastausta ei kukaan voinut hylätä, vaikka se asiallisesti olisikin ollut puutteellinen.

Vanha ystäväni muistelee tenttiteknikkaansa näin: »Muistan vieläkin, kuinka upeata oli kävellä tenttiin puku päällä, avata tenttikuori ja ryhtyä puukon teroitukseen. Mulla oli nimittäin ihan pistämätön konsti päästä tenteistä läpi. Huomasin, että jos alat heti työntää vastausta paperille, tulos on huono. Niinpä otin aina tenttiin mukaan hiomakiven, tylsän puukon ja kymmenen terätöntä lyijykynää. Luettuani kysymykset aloin teroittaa puukkoa. Tuon mekaanisen työn aikana aivot työskentelivät kaikessa rauhassa kysymyksiä analysoiden. Sitten teroitin kynät. Koko teroitushommaan hupeni puolisoista tuntia. Sitten kirjoitin tenttivastaukset. En tullut opiskeluaikani hylätyksi kuin yhdessä tentissä. Silloin keksin tuon puukkohomman ja se toimi aina.»

Vaikka jokainen tentti, kuulustelu ja muu suoritus vaati paljon järkeä, taitoa, työtä ja vaivaa ja ne olivat pulmallisia ja kiperiä, ei opiskelu kuitenkaan kauttaaltaan tuottanut suurta surua tai huolta eikä alati masentanut. Suoritukset jaksottivat ajan ja opiskelun. Suorituksiin valmistautuessa myös yläpäästä pakotti, mutta niiden läpäisemisestä sai aivan aidon hyvinolontunteen. Se ei tullut siitä, että saipa taas merkinnän opintokirjaan, vaan siitä, että oli pitänyt pistää itsensä lujille, pitkäksi aikaa keskittyä hyvään suoritukseen, tehdä jotain sellaista mitä ei ollut koskaan ennen tehnyt. Hyvinolontunne tuli samalla tavalla kuin rankan lenkin jälkeen tulee. Se oli henkistä hölkkää.

Yliopisto-opiskelu ei enää pakota päättää samalla tavalla. Niinpä suorituksista selviämisestä jäävät hyvinolontunteet

Äidinkielen opetus

saamatta; opiskelu on kuin ohjattua staattista voimaharjoittelua hienhajuisessa salissa henkisen hölkän sijasta.

Yliopisto ei enää opeta lukemaan ja kirjoittamaan, vaan yliopistossa jatkuu sama hyssyttely kuin koulussa. Eihän koulussa enää opeteta lukemaan ja kirjoittamaan. Koululaiset puhuvat esseistä, jos joutuvat kirjoittamaan koevastaukseensa muutaman rivin ihan itse. Peruskoulun ja lukion uudistuksissa lukemisen ja kirjoittamisen opetus jäi toisten intressien alle. Ei auttanut Suomen Kuvalehden nimimerkin Liimataisen syvä huolestuminen äidinkielen asemasta koulunuudistuksissa. Luen muutaman katkelman 12. helmikuuta 1971 ilmestyneestä kolumnista, joka on painettu uudelleen kokoelmassa »Nimellä ja nimimerkillä 2». Olkoon tämä pitkä siteeraus kunnianosoitus äsken edesmenneelle selkeän suomen kielen taitajalle.

» — — Luettavan ja kuultavan, kirjoitettavan ja puhuttavan määrään emme voi vaikuttaa, mutta laadusta tiedämme, että se on koulu- ja opetuskysymys. Pätevästi on osattava ainakin yhtä kieltä, se kieli on äidinkieli. Sen kirjakieli on hallittava sekä suullisesti että kirjallisesti niin, että jokainen voi käyttää sitä helpotajuisena ja selkeänä viestintävälineenä. Mutta se taito ei periydy syntymässä kuten verenkierto ja silmänisku, vaan kieli on opittava, opittava puhuminen, lukeminen, suunsoitto, lausunta ja — ennen kaikkea — kirjoittaminen, asian paneminen selkeästi ja kieliopin mukaisesti paperille.

» — — äidinkieli on koulussa ainoa oppiaine, jonka tietoihin ja taitoihin oppilas joutuu tukeutumaan kaikissa elämänsä myöhemmissä käännteissä. Tietojaan historiassa ja luonnonopissa voi laajentaa myöhemminkin ilman kovaa pohjaa, mutta kielet ja matematiikka ovat sellaisia vekkuleita, että ne vaativat lujan ja ehyesti tehdyn kivijalan jatkuvaa rakentamista varten. Ilman sitä salvos jää seisoamaan hulaisillaan harmaantuvana kehik-

kona, joka vuotaa eikä suojaa tuulelta.

» — — Äskeinen lukiokomitea kansleri Pentti Renvallista kandidaatti Hannu Taanilaan onkin todella ottanut kantaa äidinkielen opetukseen. Se on reippaasti pyrkinyt sivistysmaiden ennätykseen, mutta valitettavasti kerrassaan vääriin suuntaan. Nykyisin äidinkieltä lukioasteella opetetaan 3 + 3 + 4 viikkotuntia, mutta komitea on ehdottanut kahden tunnin vähentämistä! Viestintätulva vaatimuksineen kasvaa mutta komitea kulkee virran pohjassa ravun tavoin takapuoli edellä ja aikonee epäkansanvaltaisesti hukuttaa ne vähemmän lahjakkaat kansanperheen nuoret, maan toivot, jotka eivät aivan vähällä opi kielen selkeätä ja täsmällistä viljelyä. Ilman äidinkielen hyvää taitoa ei kukaan kunnolla selviä, ei tiskin kummallakaan puolella.

» — — Lukiokomitean ehdotuksen mukaan Suomella todella olisi huomattava ennätys. Toisissa Pohjoismaissa vastaavalla asteella opetetaan äidinkieltä 12–15 viikkotuntia, samoin Sveitsissä, Italiassa ja Saksassa, Ranskassa ja Unkarissa 12. Neuvostoliitossa (ja siten viroa Virossa) vähintään 15 viikkotuntia. Kaikissa näissä maissa kirjallisten esitysten julkaisemisvaatimukset ovat huomattavasti suuremmat kuin Suomessa. Se näkyy myös julkaisujen sisällöstä. Oma luokkaansa on Englanti. Siellä äidinkieltä opetetaan tällä asteella 21 viikkotuntia, mutta siellä tavaamaan opetteleminen onkin vaikeata ja kirjoittaminen vanhoilisuudessaan vaatii paljon harjoitusta. Kun me suomea opimme helposti tavaamaan, lukemaan ja kirjoittamaan, niin ehkä meille riittäisi puolet tuosta ajasta eli 10–11 viikkotuntia. Toivottavasti nuorisoasteen koulutusohjelmaa tutkiva ja järjestelevä komitea ymmärtää asian, kääntää pohjassa takaperin ryömivän ravun pinnalla uivaksi virtaviivaiseksi purreksi ja antaa sille ohjaimiksi varmat maamerkit, joissa on kirjoitus: Sano se selvästi suomeksi!» (Nimellä ja nimimerkillä 2 s. 128–130.)

Urho Kaleva Kekkonen tiesi aina mitä

Äidinkielen opetus

tahtoi ja sanoi sen aina selvästi suomeksi. Kaikki tiedämme, mikä tilanne tänään on ja mihin se on muuttumassa.

Viikkotunneista ei lukioasteella enää puhuta. Äidinkieltä siellä on 8 kurssia, joka Liimataisen kirjoituksen ajan termein vastaisi noin 9:ää viikkotuntia. Kun tässä äidinkielestä puhutaan, niin huomattakoon, ettei 9 viikkotuntia tietystikään tarkoita 9:ää tuntia viikossa vaan noin 3:a tuntia viikossa 3 vuoden ajan. Tunteja siis vähennettiin, rapua ei komitea eikä kukaan muukaan kääntänyt pintapurreksi, saati että olisi annettu varmoja maamerkkejä kellekään.

Voi tietysti sanoa, että lukemista ja kirjoittamista opitaan läpäisyperiaatteella kaikissa oppiaineissa. Periaatteessa näin tietysti voisi olla, mutta mitä on käytäntö?

Katsokaa koulun oppikirjoja. Mitä virikkeitä tuollaisista kuvia ja luetteloja pursuavista Aku Ankka -kirjoista kukaan saa? Niissä ei ole muuta kuin pelkkä asia, huonosti kirjoitettuna, ne ovat kuin pornografiaa verrattuna entisaikojen huolellisesti kirjoitettujen oppikirjojen erotiikkaan. Nuo vanhat professorismiesten toissaan laatimat oppikirjat pistivät ajattelemaan: myötä tai vastaan mutta ajattelemaan. Niissä oli kokonainen yhden ihmisen elämäkokemus ja elämäntatso takana. Se näkyi riveillä ja rivien välissä. Niissä oli vähän kuvia mutta niissä oli punctum, joka, Roland Barthesin eroottisen valokuvan analyysiä muokatakseni, johdatti lukijan sivujensa ulkopuolelle, ja juuri siellä minä herätän tekstin eloon ja se minut. Ne kirjat synnyttivät kevyen hyvän halun, syvän kyltymätömän tiedonjonon.

Ylioppilaskirjoitus on tähän asti ollut koe, jossa luku- ja kirjoitustaitoa on vielä jossain muodossa kontrolloitu. Tätäkin ollaan nyt muuttamassa. Kohta kai pääsee ylioppilaaksi virkkaamalla pannulapun tai työntämällä kauas kuulaa, jos ei lukeminen ja kirjoittaminen suju.

Kohta tilanne on siis se, ettei yliopistossa enää voidakaan vaatia luku- ja kirjoitustaitoa, kun ei niille edellytyksiä anneta koulussa. Pro gradu -työstä on muodostunut korkea kompastuskivi monelle opiskelijalle. Opinnot ovat pitkittyneet ja jopa katkenneet tähän vaiheeseen, jossa useimmiten vielä vaaditaan jonkin verran luku- ja kirjoitustaitoa: sitä että on ymmärrettävä jokin asia ja pystyttävä viestimään tämä ymmärryksensä myös toisille.

Korkeakoulujen tutkintojen uudistuksessa tehtiin monta typeryyttä. Käsittämättömin niistä taisi olla koko yliopistopöskelun rakentaminen kontaktiopetuksen ja erityisesti luennoimisen varaan. Tätä ei voi terveellä järjellä millään käsittää.

Opiskelijat eivät tulevassa työssään ja ammatissaan tee yhtään mitään niillä tiedoilla, joita heille nyt luennoidaan. He joutuvat aina hakemaan tarvitsemansa tiedon kirjallisesta tai sähköisestä aineistosta. Mitä nopeammin tekninen kehitys kehittyy ja edistys edistyy, sitä enemmän tarvitaan erinomaista luku- ja kirjoitustaitoa. He joutuvat myös useimmiten tekemään tämän työnsä yksin: suurin osa valmistuneista menee työpaikkansa ainoaksi taloustieteilijäksi, tulkiksi, kemistiksi, psykologiksi, metsänhoitajaksi. Luennoimiseen ja ylenmääräisiin ryhmätöihin ja muihin ohjattuihin kontaktitilanteisiin perustuva koulutusjärjestelmä takaa sen, ettei opiskelija opiskeluaikanaan saa ammatissaan tarvitsemiaan tärkeimpiä valmiuksia. Hän ei osaa tehdä yksin yhtään mitään, sillä ei yksin puurtamisen taitoa eikä kirjojen lukemisen kykyä saa perintönä. Ne on opetettava ja harjoitettava.

Samalla tavalla kuin vain kirjoittamalla oppii kirjoittamaan, vain lukemalla oppii lukemaan. Lukeminen opettaa kärsivällisyyttä ja ahkeruutta ja sitkeyttä: lukea ja ottaa selvää, yhdistellä asioita, lukea vaikka päätä pakottaa ja sielua hyytää, kun ei ymmärrä mitään eikä käsitä sitäkään, lukea ja lukea ja yhtäkkiä – kaikki aukeaa, lokahtaa paikalleen ah-

Äidinkielen opetus

keruuden ja sitkeyden palkintona.

Monta kertaa on tullut mieleen, että pitäisi, vaikka vain näiden huimaavien kokemusten tuottamiseksi opiskelijoille, palauttaa vanhat kunnon isot kirjatentit ja suulliset kuulustelut. Luentojen loppukuulustelut pitäisi samalla kieltää. Luennoilla luotaisiin vain tiedonjanoa. Niillä ei voisi korvata mitään kirjatenttejä. Tällä tempulla saataisiin yliopistoihin samalla kunnollinen tehokkuuden mittari, sillä tuskinpa sielu ja valtiontilintarkastajat kauan sietäisivät luennointia tyhjiille seinille.

Jos yliopisto nähdään vain tai pääasiallisesti työpaikkana, on kontaktiopetuksen lisäämisellä motiivi: korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllisyyden varmistaminen ja parantaminen. Totta kai yliopisto on myös työpaikka, mutta sen tämän ominaisuuden liiallinen korostaminen vie koko homman harhateille. Mielestäni yliopisto on ja sen pitää olla enemmän työkalu kuin työpaikka.

Mikä työkalu yliopisto sitten on tai sen pitäisi olla? Kuka sitä käyttää ja kenen pitää tietää ja tahtoa mihin sitä käytetään? Tärkeämpää kuin vastaukset tällaisiin kysymyksiin on, että ne kysytään. Jo kysyminen merkitsee sen havaitsemista, että yliopisto on työkalu, jonka avulla tieto luo uutta tietoa, välikappaleenaan ihmiset, jotka yliopistossa opettajina ja opiskelijoina ollessaan lukevat ja kirjoittavat ja opettavat ja opettelevat näitä akateemisesti sivistyneen ihmisen tärkeimpiä taitoja. Ja meidän, jotka näitä kyselemme, tulee pyrkiä luomaan tähän mahdollisimman suotuisat edellytykset ja ympäristö.